

*І.П. Дерев'янка, к.і.н., доц.
(Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ)*

НАТО: політика застосування військової сили та позиція щодо війни Росії проти України

Еволюція НАТО з союзу колективної оборони в організацію, що займається насамперед врегулюванням криз, порушила фундаментальні питання щодо її мети, місії і ролі. Зазначено, що Альянс не дистанціювався повністю від війни Росії проти України і продовжує надавати Україні допомогу на безпрецедентному рівні. Північноатлантичний союз буде виглядати потужним, якщо він підкреслить свою принципову готовність брати участь у широкому спектрі можливих військових операцій.

Північноатлантичний альянс увійшов в XXI ст. як потужний інститут євроатлантичної безпеки, здатний мати значну військову силу в Європі. Його зусилля спрямовані насамперед на розширення безпеки та стабільності у всьому євроатлантичному регіоні.

На відміну від ЄС, ОБСЄ і навіть Організації Об'єднаних Націй, НАТО сьогодні розглядається як організація Європи, яка спроможна на реальне застосування військової сили. Якщо дипломатичні зусилля не мають успіху, Альянс має військовий потенціал для проведення операцій з врегулювання криз самостійно або у співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями [4].

Еволюція НАТО з союзу колективної оборони в організацію, що займається насамперед врегулюванням криз, порушила фундаментальні питання щодо її мети, місії і ролі.

Організація Північноатлантичного договору була створена у квітні 1949 р. з метою забезпечення колективної оборони держав-членів, стримування радянського експансіонізму, запобігання відродженню націоналістичного мілітаризму у Європі шляхом забезпечення потужної присутності на континенті країн Північної Америки, а також сприяння європейській політичній інтеграції [1; 4].

Тільки на початку 90-х років, коли основна загроза для НАТО зникла з розпадом СРСР, почали змінюватися цілі та завдання Альянсу[1]. Організація Північноатлантичного договору протягом більшої частини свого існування не обговорювала питання, коли і якою мірою можна буде застосовувати військову силу.

Однак за останні десятиліття в НАТО неодноразово піднімалось питання щодо врегулювання криз, що не передбачені ст. 5, які можуть вимагати військового втручання НАТО для протидії тероризму, запобігання актів геноциду, виникненню надзвичайної ситуації та гуманітарної катастрофи, стримування агресії. Немає сумнівів у тому, що Північноатлантичний альянс міг би розпочати виконання таких місій, якби її члени мали б до цього політичну волю і готовність діяти разом.

На зламі століть НАТО все частіше розглядалося не тільки як інструмент захисту союзників від агресії, але й як організація, яка володіє необхідним військовим потенціалом для надання допомоги іншим у запобіганні, контролі внутрішніх конфліктів по всій Європі [3].

Загрози застосування військової сили часто буває достатньо, щоб держави в Європі дотримувалися демократичних цінностей та кодексів поведінки. Для забезпечення безпеки та стабільності на Балканах НАТО продемонструвала готовність застосувати силу.

Втрутившись у ситуацію на Балканах, Альянс почав перетворюватися із статичної організації на більш динамічну. Він виявив рішучість застосувати військову силу у випадку, якщо усі засоби мирного врегулювання було вичерпано. Застосування військової сили на думку союзників має бути ретельно продумане і максимально обережне в поєднанні з дипломатичними зусиллями [4].

Одна з сильних сторін Альянсу полягає в тому, що він забезпечує міцну основу для спільних військових дій союзників з метою захисту своєї території, цінностей та інтересів скрізь, де такі дії вважатимуть за доцільне. Проте зосередження уваги Альянсу виключно на колективній обороні підготувало б союз до найменш ймовірних непередбачуваних обставин, фактично маргіалізуючи його.

Сполучені Штати вважають, що НАТО має бути ефективним інструментом для боротьби з загрозами спільним інтересам її членів, де б вони не виникали. З цього погляду основна мета НАТО після закінчення холодної війни повинна була зміститися з захисту спільної території на захист спільних інтересів членів союзу.

Американське бачення НАТО, що передбачає дії у глобальному масштабі, не поділяється багатьма європейськими союзниками. Для більшості європейських союзників, включаючи навіть таких, як Велика Британія та Франція, інтереси яких виходять далеко за межі Європи, Північноатлантичний альянс залишається типовою європейською організацією безпеки, основною метою якої є забезпечення безпеки саме в Європі.

Зважаючи на асиметрії у поглядах, видається малоімовірним, що найближчим часом союзники погодяться розширити вплив НАТО далеко за межі Європи. Якщо метою НАТО є виключно забезпечення колективної оборони своїх членів, то це практично зробить організацію нерелевантною до основних викликів і загроз безпеці [2].

Сьогодні експансіоністська політика Росії порушила європейську стабільність та становить фундаментальну загрозу країнам НАТО. Російсько-українська війна стала своєрідним ренесансом силової політики.

На тлі російсько-української війни Альянс переслідує основну ціль, суть якої полягає не в стримуванні РФ і обмеженні її агресії проти України, а в забезпеченні насамперед захисту від Росії, що йде в розріз з одним із основних завдань безпеки НАТО – врегулювання кризових ситуацій із залученням військових і невійськових заходів для реагування на загрозу на міжнародному та національному рівнях [5].

Ескалація російсько-української війни відбувається на тлі посилення авторитарних тенденцій у внутрішній політиці держав та загострення протистояння між диктатурою і демократією. З огляду на свій потенціал не кожна держава здатна протистояти агресії з боку сильнішої держави, тому чималі надії покладаються на міжнародні безпекові організації.

Основні загрози і виклики безпеці, з якими стикаються США та їхні союзники по НАТО вбачаються в Росії. Реакція Альянсу на агресію РФ проти України не відповідала статусу найпотужнішої військової організації. НАТО як найбільша загроза для РФ (принаймні це так сприймається в Росії) ледь спромігся на вироблення спільної позиції щодо російської агресії проти України.

Для відкритого протистояння Росії у НАТО не має політичного капіталу і солідарності. Неспроможність Альянсу врегулювати кризу поблизу кордонів країн-членів НАТО свідчить радше про його слабкість, ніж обережність. НАТО не зацікавлене у розкручуванні спіралі конфлікту і конфронтації з РФ і робить все можливе, щоб жодним чином не спровокувати РФ і уникнути прямого зіткнення з нею. Попри військово-технологічні переваги, Північноатлантичний альянс, усвідомлюючи складність врегулювання кризової ситуації, все ж не має наміру вдаватися до крайніх заходів – застосування військової сили. Найважливішим завданням НАТО залишається запобігання повномасштабній війні в Європі.

При цьому слід враховувати і серйозні розбіжності між союзниками щодо обставин, за яких НАТО слід загрозувати силою або застосовувати її, як далеко мають простягатися її повноваження в географічному плані і які правові підстави для загрози силою або її застосування НАТО. Отже, питання про те, чи має НАТО брати участь у місіях, не передбачених статтею 5, і якщо так, то де і якою мірою залишається спірним усередині Альянсу.

Висхідним моментом позиції НАТО на тлі війни Росії проти України стала демонстрація дій лише у риторичні площині. Ігнорування Альянсом політики з позиції сили завжди будуть поширювати ескалацію конфліктної енергії та множити причини збройних конфліктів.

Все ж варто зазначити, що держави-члени Альянсу не дистанціювалися повністю від війни Росії проти України і продовжують надавати Україні допомогу на безпрецедентному рівні з метою гарантування її основоположного права на самооборону [5]. Розуміння природи агресивної війни РФ проти України є ключем до прийняття правильних рішень і знаходження способів їх розв'язання.

Висновки

В умовах прискореної фази глобалізації встановлення географічних обмежень сфери покриття та цілей НАТО призведе до маргіналізації Альянсу у зовнішній політиці та безпеці. Альянс сьогодні не є – і навряд чи стане навіть в найближчій перспективі придатним інструментом застосування сили за межами євроатлантичного регіону.

Основна функція НАТО повинна полягати не тільки у забезпеченні колективної оборони й у створенні основи для спільних військових дій, а й у

розширенні міжнародної стабільності та безпеки в інших країнах європейського континенту.

Альянс має розглядати загрозу силою або її застосування не лише з погляду забезпечення надійного стримування та захисту союзної території, але й як найважливіший дієвий інструмент, який забезпечив би дотримання норм міжнародного права та демократичних цінностей. Північноатлантичний союз буде виглядати потужним, якщо він підкреслить свою принципову готовність брати участь у широкому спектрі можливих військових операцій.

З огляду на нові виклики і загрози Північноатлантичний альянс має підготуватись до широкого масштабу можливих військових місій. Проте йому необхідно встановити чіткі пріоритети для планування НАТО. Без такої розстановки пріоритетів Альянс може швидко перетворитися на малодієву організацію, яка на міжнародній арені буде відігравати незначну роль.

Список літератури

1. Ендрю С.Т. Міцний альянс: Історія НАТО й глобального післявоєнного порядку / пер. з англ. М. Хандога. Харків, ВД «Фабула», 2023. 368 с.

2. Daalder I. H. NATO, the UN, and the Use of Force. Brookings Institution Press. March 1, 1999. Available at:<https://www.brookings.edu> › [Accessed 19 March 2023].

3. Ikenberry J. After Victory. Institutions, Strategic Restrain, and the Rebuilding of Order After Major Wars, 2001. Princeton, N. J. 293 p.

4. NATO. Operations and missions: past and present. 14 June 2022. Available at:<https://www.nato.int> › natohq [Accessed 20 March 2023].

5. NATO 2022 Strategic Concept. Available at:<https://www.nato.int> › assets › pdf › 2022 › pdf [Accessed 21 March 2023].